

Osvetnička pornografija kao oblik rodno uvjetovanog nasilja

Prtain, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:128224>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
KATEDRA ZA SOCIOLOGIJU**

Luka Prtain

**OSVETNIČKA PORNOGRAFIJA KAO OBLIK RODNO
UVJETOVANOG NASILJA**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Antonija Petričušić
Zagreb, veljača 2023.

Sadržaj

Uvod	1
1. Rodno uvjetovano nasilje i naponi da ga se adresira normama međunarodnog prava	3
2. Situiranje osvetničke pornografije kao oblika rodno uvjetovanog nasilja	9
3. Kaznena djela protiv spolne slobode, kaznena djela protiv privatnosti i novela Kaznenog zakona iz 2021. koja sankcionira osvetničku pornografiju.....	15
Zaključak	19
Literatura.....	22

Sažetak

Osvetnička pornografija je distribucija ili dijeljenje eksplicitnih fotografija ili video zapisa bez pristanka žrtve, u pravilu od strane bivših ili trenutnih partnera, a moguće i drugih osoba ili hakera, s ciljem osvete ili zabave. U ovom radu tvrdim da je osvetnička pornografija oblik rodno uvjetovanog nasilja jer se njome iskazuje rodno utemeljena moć. Ta se moć iskazuje zbog prekida intimne ili romantične veze, zbog gubitka kontrole nad (bivšim/bivšom) partnerom/partnericom, zbog želje da se nastavi kontrolirati (bivšeg/bivšu) partnera/partnericu ili kao iskaz moći koja se ostvaruje kroz rod. Naime, razlikovanje rodnih uloga muškaraca i žena posebice se plastično iskazuje u odnosu na područje intimnosti i seksualnosti. Dok se seksualnost muškaraca društvenim normama ne penalizira niti osuđuje, s javnosti podijeljena ženska seksualnost doživljava osudu društva i omalovažavanje žene, unatoč činjenici hiperseksualiziranosti i objektifikaciji ženskog tijela u medijima, modnoj, filmskoj, glazbenog i zabavnoj industriji.

Ključne riječi: digitalna intimnost, seksting, osvetnička pornografija, rodno uvjetovano nasilje, seksualno zlostavljanje, kaznena djela protiv privatnosti

Summary

Revenge pornography is non-consensual sharing of explicit images of a victim that is distributed by ex-partners or current, partners, others, or hackers, who are seeking revenge or entertainment. In this thesis, I argue that revenge pornography is a form of gender-based violence because it entails an element of gender-based power. This power is executed due to the termination of an intimate or romantic relationship, due to the loss of control over a former partner, due to the desire to continue controlling the former partner or as an expression of gender based power. Namely, the distinction among gender roles of men and women is especially plastically expressed in relation to the area of intimacy and sexuality. While men's open sexuality is not penalized or condemned by social norms, women's sexuality that is shared with the public is condemned by society and belittles women, despite of hypersexualization and objectification of the female body in the media, fashion, film, music and entertainment industry.

Key words: digital intimacy, sexting, revenge pornography, gender based violence, image-based sexual violence, criminal offenses against privacy

Izjava o izvornosti

Ja, **Luka Prtain**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada/završnog rada (obrisati nepotrebno) te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Luka Prtain, v.r.

Uvod

Razvoj informacijske tehnologije konstantno uvodi novine u svakodnevni društveni život, pa tako i u međuljudske odnose. Informacijske tehnologije mijenjaju kako se upoznajemo, kako komuniciramo i kako razmjenjujemo podatke. Dijeljenje sadržaja, bilo slika, zvuka ili videa, nikad nije bilo lakše, a to se odnosi i na seksualno eksplicitan sadržaj.

Samo nekoliko trenutaka je potrebno da bi se napravilo slikovni ili video zapis seksualno eksplicitnog sadržaja i isti podijelilo s drugom osobom. Mnogi sudionici intimnih odnosa odlučuju iskoristiti ove tehnološke pogodnosti i upustiti se u razmjenjivanje seksualno eksplicitnog sadržaja sa svojim partnerom putem internet komunikacije odnosno dijeljenja medija. S porastom takvog oblika komunikacije, odnosno dijeljenja seksualno eksplicitnog sadržaja, sve veći broj takvog sadržaja biva dijeljeno i s osobama s kojima nije namjeravano dijeljenje istog. Isto tako, tehnološkim naprecima je omogućeno i masovno dijeljenje seksualno eksplicitnog sadržaja koji je nastao bez pristanka subjekta sadržaja te isto tako dalje raspačavan odnosno čija je dostupnost omogućena užem ili širem krugu ljudi bez pristanka snimane osobe.

Posljedice za osobu koja je subjekt seksualno eksplicitnog sadržaja koji je bez pristanka dijeljen su dalekosežne, no ne pogađaju svakoga jednako. Najviše bivaju pogođene upravo žene, koje su u pravilu žrtve osvetničke pornografije. Kultura u kojoj su žene hiperseksualizirane i objektivizirane stvara plodno tlo za ovaj oblik nasilja nad ženama. Društveno okruženje i osviještenost uvelike utječe na pristup ovom problemu i načinu na koji društvo pokušava zaštititi žene i druge ranjive skupine od osvetničke pornografije.

S pojavom i proliferacijom fenomena osvetničke pornografije razvijao se i mijenjao stav javnosti i zakonodavca prema ovom istaknutom problemu te su se ideje o potrebi zakonodavne zaštite iz uskih marginaliziranih feminističkih krugova prelijevale u šire krugove javnog mnijenja i zakonodavna tijela predstavničke demokracije, kako bi se našlo adekvatno rješenje starog problema u novom ruhu – rodno uvjetovanog nasilja u vidu osvetničke pornografije.

Osvetnička pornografija je globalni fenomen, no ne pristupaju mu sve države na jednak način – neke sporo reagiraju te pružaju slabu ili nikakvu zaštitu, dok su one druge, progresivnije, već postavile ovaj problem u, negdje više, a negdje manje, adekvatni kaznenopravni okvir.

U ovom diplomskom radu istražujem na koji se način zakonodavnim rješenjima adresira pitanje rodno utemeljenog nasilja u praksi osvetničke pornografije. Izložiti ću što je to uopće osvetnička pornografija i s njom usko povezan *sexting* te koja je poveznica između osvetničke pornografije i rodno uvjetovanog nasilja.

Za prikupljanje činjenica, njihovu obradu i interpretaciju, kao metodu istraživanja u ovom diplomskom radu koristio sam postojeće izvore podataka odnosno analizu sekundarnih podataka. U sociologiji se često podaci koji su već prikupljeni u neku svrhu, koriste u neku drugu svrhu te se dalje analiziraju i povezuju. Na prikupljenim podacima se rijetko odnosno nikad ne iscrpe mogućnost analize do kraja te drugi autori iste podatke mogu dalje obrađivati na način da se nekoj temi ili problemu pristupi iz drugog gledišta ili se povežu u drugačiju cjelinu (Zrinščak et al., 2010.). U ovakvoj vrsti istraživanja se koriste različiti povijesni dokumenti i drugi zapisi, kao što su dnevници, novine, relevantni statistički podaci i ostali kulturni dokumenti koji svjedoče o raznim povijesnim događajima, bilo to iz bliske ili daleke prošlosti, globalnim ili lokalnim događajima. Izvor podataka mogu biti rezultati različitih već provedenih društvenih istraživanja. To mogu biti podaci dobijeni anketiranjem žrtava diskriminacije, istraživanjem diskriminacije, prikupljanjem statističkih podataka o broju osoba koje su preživjele različite oblike diskriminacije, analize slučajeva, i sl. Kod ovakve vrste podataka, treba voditi računa o tome tko je i na koji način proveo istraživanje, što osigurava relevantnost i pouzdanost dobijenih podataka. Analiza sekundarnih podataka je metoda u kojoj se koriste i analiziraju podaci koje je već netko prikupio ili objavio, npr. izvještaji i analize, propisi, statistički podaci, relevantni sudski predmeti i slučajevi iz prakse i drugi dostupni podaci te o istim već prikupljenim podacima pružaju novo gledište ili sabran pregled postojećih analiza (Zrinščak et al., 2010.)

Moj diplomski rad je podijeljen na uvod, tri poglavlja i zaključak. Nakon uvoda, u prvom poglavlju objašnjavam što jest rodno uvjetovano nasilje, koji su pojavni oblici nasilja nad ženama i važnost njihovog definiranja, potom izlažem nekoliko najbitnijih međunarodnih instrumenata zaštite žena i recentni proces prihvaćanja ideje o potrebi zaštite žena protiv rodno uvjetovanog nasilja. U drugom poglavlju obrađujem pojmove sekstinga i osvetničke pornografije, ustanovljavajući kako suvremene informacijske tehnologije uzrokuju nove načine razmjene intimnosti te društveno poimanje sekstinga i osvetničke pornografije. Predstavljam problem i rizik koji za sobom nosi seksting te uopće ispravnu nomenklaturu osvetničke pornografije te koji su pojavni oblici osvetničke pornografije, njene posljedice, tko su počinitelji, a tko žrtve. U trećem poglavlju kategoriziram osvetničku pornografiju u odgovarajuću kategoriju kaznenih djela prema hrvatskom kaznenom zakonodavstvu, te prezentiram koje novote je donijela novela kaznenog zakona iz 2021. godine te kako je danas osvetnička pornografija uređena u Republici Hrvatskoj, a kako u svijetu. U zaključku sumiram sve nalaze provedenoga istraživanja ovog diplomskog rada.

1. Rodno uvjetovano nasilje i naponi da ga se adresira normama međunarodnog prava

Rodno uvjetovano nasilje nad ženama temelji se na hijerarhijskim i nejednakim strukturalnim odnosima moći između muškaraca i žena koje su ukorijenjene u kulturi, običajima i društvenim normama. Najrasprostranjeniji oblik nasilja nije onaj prikazan na televizijskim kanalima kroz prikaze ratovanja, terorističkih akata i oružanih sukoba, već onaj nevidljivi, koji se odvija u privatnosti četiri zida, sakriven od očiju javnosti (Singer, 2005.). Nasilje nad ženama globalni je problem koji je prisutan u svakom društvu, a procjenjuje se da je jedna u svakih pet žena na svijetu u životu doživjela seksualno ili fizičko nasilje (Singer, 2005.). Nasilje nad ženama je uvjetovano rodnim aspektima, što se vidi iz istraživanja provedenog u devedesetim godinama prošlog stoljeća u razvijenim državama svijeta poput SAD-a, Izraela, Australije i Kanada, koje je pokazalo da je 40-70% smrti žena izazvano od strane muškaraca koji su bili žrtvama muževi ili partneri, a tek 4% smrti muškaraca su izvale žene ili partnerice žrtve (Singer, 2005.). Nasilje nad ženama je sve prisutno, no intenzitet i oblik varira ovisno o društvu, kulturi i vremenu. Tako je vodeće sredstvo počinjenja ubojstva žena u SAD-u vatreno oružje, dok je u Indiji premlaćivanje i spaljivanje, gdje se takvi krajnji oblici nasilja nazivaju eufemizmom „kuhinjski incidenti“ (Singer, 2005.).

Na razini UN-a, primarni međunarodni instrument zaštite žena od rodno uvjetovanog nasilja je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (dalje u tekstu: CEDAW). Unatoč njenoj vodećoj ulozi, CEDAW ne sadrži direktno spominjanje nasilja nad ženama, što zapravo nije neobično obzirom da 1979. godine, kad je CEDAW formulirana, nasilje nad ženama nije bio međunarodno priznat problem (McQuigg, 2017.). „Prije 1990-ih...nasilje nad ženama nije bilo viđeno kao veliki problem, a ako je uopće bilo prepoznato kao problem, bilo je smatrano pitanjem za nacionalne vlade (i kazneno pravo), a ne međunarodno pravo.“ (McQuigg, 2017., 3)

Tako je Odbor za uklanjanje diskriminacije žena 1992. godine donio Opću preporuku br. 19. u kojoj je odražen sad općeprihvaćen stav da je nasilje nad ženama međunarodni, globalni problem te je u njoj iznesena definicija nasilja koja uključuje rodno uvjetovano nasilje, odnosno nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje pogađa žene neproporcionalno. Uključuje djela koja nanose fizičku, mentalnu ili seksualnu ozljedu ili

patnje, prijetnje takvim radnjama, prisile i druga oduzimanja slobode. Nadalje, rodno uvjetovano nasilje može kršiti određene odredbe CEDAW konvencije, bez obzira jesu li one odredbe izrijekom spominju nasilje (McQuigg, 2017.).

Navedena preporuka br. 19 doprinijela je tome da zabrana rodno uvjetovanog nasilja sadržana u njoj, prihvaćanjem i dugogodišnjom praksom država, preraste u pravilo običajnog međunarodnog prava (McQuigg, 2017.). No, unatoč ostvarenom napretku, rodno uvjetovano nasilje nad ženama je ostalo sveprisutno diljem svijeta uz visok stupanj nekažnjavanja. Odbor je stoga, 2017. godine donio Opću preporuku br. 35 o rodno utemeljenom nasilju nad ženama kojim se ažurira Opća preporuka br. 19 kroz koju su državama strankama CEDAW konvencije dane daljnje smjernice koje imaju za cilj ubrzati uklanjanje rodno utemeljenog nasilja nad ženama (McQuigg, 2017.).

„...Najvažnija (je) obveza država stranaka svim odgovarajućim sredstvima i bez odgode provoditi politiku ukidanja diskriminacije žena, uključujući rodno utemeljeno nasilje nad ženama. Ta obveza zahtijeva neposredno djelovanje; odgađanja se ne mogu opravdati ni iz kojeg razloga, uključujući ekonomske, kulturne ili vjerske razloge. Opća preporuka br. 19 navodi da u pogledu rodno utemeljenog nasilja nad ženama ova obveza obuhvaća dva vida državne odgovornosti za takvo nasilje: odgovornost za nasilje nastalo djelovanjem ili propustima države stranke ili njezinih subjekata i odgovornost za nasilje nastalo djelovanjem nedržavnih subjekata.“ (McQuigg, 2017., 13)

Tako Opća preporuka br. 35 preporučuje državama strankama provođenje sljedećih zakonodavnih mjera: 1. osigurati kriminalizaciju svih oblika rodno uvjetovanog nasilja i pooštavanje sankcija za ista, 2. osigurati učinkovitu pravnu zaštitu žrtvama rodno uvjetovanog nasilja, 3. ukinuti sve odredbe zakona, pa tako i vjerskih i običajnih, koje diskriminiraju žene i toleriraju bilo koji oblik rodno uvjetovanog nasilja, 3. osigurati da rodno neutralne norme ne potiču nejednakosti, 4. osigurati da seksualni napad bude okarakteriziran kao zločin protiv prava žena na osobnu sigurnost i tjelesni, seksualni i psihički integritet te da definicija seksualnih zločina bude utemeljena na izostanku slobodnog pristanka. Pored navedenih općih zakonodavnih mjera, preporučene su i mjere na području prevencije rodno uvjetovanog nasilja, zaštite i pomoći tužiteljicama i svjedokinjama rodno uvjetovanog nasilja, kaznenog progona i kažnjavanja počinitelja, naknade štete preživjelim/žrtvama, koordinacije, praćenja i prikupljanja podataka te međunarodne suradnje (Odbor za uklanjanje diskriminacije žena, 2018.).

Opća preporuka br. 35 i Opća preporuka br. 19 su, kao što ime sugerira, samo savjetodavni. To su preporuke državama, za razliku od pravno obvezujućih odredbi. Ostaje surova činjenica da niti CEDAW niti bilo koji drugi ugovor UN-a ne sadrži izričito spominjanje rodno uvjetovanog nasilja nad ženama. Opća preporuka br. 35, kao i njezin prethodnik, Opća preporuka br. 19, je neobvezujuće tumačenje CEDAW odredbi. Kao što Edwards komentira, „tumačenje je u najboljem slučaju korektivan i neizravni mehanizam za ispravljanje pogrešaka izvornog okvira ljudskih prava.“ (McQuigg, 2017., 15).

Deklaracija o eliminaciji nasilja protiv žena koju je usvojila Skupština Ujedinjenih naroda 1993. godine definira nasilja nad ženama kao: „svaki čin rodno uvjetovanog nasilja koji rezultira ili je vjerojatno kako će rezultirati fizičkom, seksualnom ili psihološkom štetom ili patnjama žena, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilom ili oduzimanjem slobode, bez obzira na to događa li se u javnom ili privatnom prostoru. Nasilje protiv žena nije ograničeno samo na fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se događa u obitelji, uključujući premlaćivanje, seksualno zlostavljanje ženske djece, nasilje vezano uz miraz, silovanje u braku, genitalno sakaćenje žena i druge tradicionalne prakse koje su štetne za žene, nasilje izvan obitelji i nasilje vezano uz eksploataciju; uključuje i fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se događa u čitavom društvu, uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i zastrašivanje na radnom mjestu, u obrazovnim institucijama i drugdje; trgovina ženama i prisilna prostitucija; te fizičko, seksualno i psihološko nasilje izvršeno ili nesankcionirano od strane države, bez obzira gdje se događa“. (Singer, 2005., 221)

Na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, u rujnu 1995., u Pekingu, nakon desetljeća UN-a posvećenog borbi za ljudska prava žena, usvojena je Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje. Deklaraciju su potpisale sve vlade sudionice konferencije. Osnovno značenje Pekinške deklaracije je promicanje „ciljeva jednakosti, razvoja mira za dobrobit svih žena u svijetu i u interesu čovječanstva u cjelini“ (UN, 1995.). Platforma za djelovanje bavi se, prije svega, uklanjanjem prepreka za ravnopravno sudjelovanje žena u gospodarskom, kulturnom i političkom odlučivanju, kao i za ostvarivanje jednakih prava žena i muškaraca u privatnom i javnom životu. Strateške zadaće Platforme usmjerene su na: smanjenje siromaštva žena, obrazovanje i stručno usavršavanje žena, poboljšanje zdravlja žena, eliminaciju nasilja nad ženama, zaštitu žena u područjima oružanih sukoba, ekonomsku jednakost u gospodarskim aktivnostima, potporu ženama da osvoje pozicije odlučivanja, kao i na razvijanje mehanizama za poboljšanje položaja žena, zaštitu ljudskih prava žena, afirmaciju žena u medijima,

prepoznavanje uloge žena u zaštiti okoliša. Posebna pozornost posvećuje se ženskoj djeci i zaštiti njihovih prava (UN, 1995.).

„Važno upozorenje koje treba učiniti u vezi s dokumentima koji proizlaze s konferencija UN-a jest da se temelje na konsenzusu, što znači da često prevlada najmanji zajednički nazivnik, pa stoga iz najkontroverznijih i najstrastvenijih rasprava može proizaći slab jezik. Unatoč tome, važno je natjerati nevoljke vlade čak i da pristanu na slab tekst kada on predstavlja napredak u odnosu na njihova prijašnja stajališta. Nadalje, ovi dokumenti i programi djelovanja nemaju status međunarodnog prava. Umjesto toga, oni imaju političku i moralnu težinu kao političke smjernice za UN, vlade i druge međunarodne organizacije. Kako bi se ovi dokumenti učinkovito koristili, njima se mora pristupiti kao izjavama o najboljim namjerama i obvezama kojima organizirane skupine mogu nastojati zadržati vlast.“ (Brito, 1996., 201)

U samom tekstu Bečke Deklaracije kao jedan od svojih ciljeva ističe se „sprječavanje i eliminiranje svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama“ (UN, 1995.), što se detaljnije obrađuje u UN-ovom Izvješću s četvrte svjetske konvencije o ženama iz 1996. godine. U Izvješću se potvrđuje i proširuje definicija nasilja nad ženama te se nudi ekstenzivan popis strateških ciljeva odnosno mjera za poduzimanje od strane država, vlada, poslodavaca, međunarodnih organizacija, medija te privatnog i javnog sektora u svrhu sprječavanja i eliminacije nasilja nad ženama. Donositelji nadalje ističu kako je nasilje nad ženama manifestacija povijesno neravnopravnih odnosa moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca te do onemogućavanja punog napretka žena. Nasilje nad ženama tijekom cijelog životnog ciklusa u osnovi proizlazi iz kulturnih obrazaca, posebno štetnih učinaka određenih tradicionalnih ili običajnih praksi i svih djela ekstremizma povezanih s rasom, spolom, jezikom ili vjerom koja održavaju niži status koji se ženama pripisuje u obitelji, radnom mjestu, zajednici i društvu. Nasilje nad ženama je pogoršano društvenim pritiscima, posebice sramom osuđivanja određenih djela koja su počinjena protiv žena; nedostatak pristupa žena pravnim informacijama, pomoći ili zaštiti; nedostatak zakona koji učinkovito zabranjuju nasilje nad ženama; neuspjeh u reformi postojećih zakona; neadekvatni napor od strane javnih tijela za promicanje svijesti o postojećim zakonima i njihovu provedbu; te nepostojanje obrazovnih i drugih sredstava za rješavanje uzroka i posljedica nasilja. Slike nasilja nad ženama u medijima, posebno one koje prikazuju silovanje ili seksualno ropstvo, kao i korištenje žena i djevojaka kao seksualnih objekata, uključujući pornografiju, čimbenici su koji pridonose stalnoj rasprostranjenosti takvog nasilja, negativno utječući na zajednicu u velikom, posebno djecu i mlade (UN, 1996.).

Korak dalje u međunarodnoj zaštiti žena od rodno uvjetovanog nasilja pruža Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji iz 2011. godine - Istanbulska konvencija. Konvencija predstavlja pristup usmjeren na žrtve u prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama. Prava, sigurnost, podrška i dobrobit žrtve neki su od ključnih ciljeva konvencije. Istanbulska konvencija ističe da je nedostatak suštinske jednakosti između muškaraca i žena temeljni uzrok nasilja nad ženama. Članak 4. stavak 3. Konvencije sadrži najinkluzivniju klauzulu o nediskriminaciji u međunarodnom pravu do sada. Navodi opsežan popis zabranjenih osnova za diskriminaciju, uključujući seksualnu orijentaciju, rodni identitet, migrantski ili izbjeglički status i invaliditet. Formulacija definicije nasilja nad ženama u rodno specifičnim terminima kodificira razvoj mekog prava na međunarodnoj razini, koji je dugo zahtijevao prepoznavanje rodno utemeljene prirode nasilja nad ženama. Konvencija posebice provodi Opću preporuku br. 19 Odbora CEDAW, u kojoj je Odbor opisao različite oblike nasilja nad ženama i primijetio da je nasilje nad ženama oblik diskriminacije žena i da nesrazmjerno pogađa žene. Nadalje, Konvencija uključuje posebne odredbe o različitim oblicima nasilja nad ženama, uključujući seksualno nasilje, prisilni brak, psihološko nasilje, uhođenje, genitalno sakaćenje žena, prisilni pobačaj i prisilnu sterilizaciju. Sveobuhvatni pristup uključivanju različitih oblika nasilja nad ženama u područje primjene konvencije ima posebno dalekosežan učinak jer ide prema jedinstvenom pristupu u svim europskim zemljama u prepoznavanju i kriminalizaciji različitih oblika nasilja nad ženama (Jurasz, 2015.).

Članak 17. Konvencije zahtijeva od stranaka da surađuju s predstavnicima privatnog sektora - posebno s medijima, sektorom informacijske i komunikacijske tehnologije - kako bi postavili smjernice i samoregulativne standarde usmjerene na sprječavanje nasilja nad ženama. Ova je odredba osobito prikladna s obzirom na porast kaznenih djela online komunikacije mizogine prirode, kao i porast osvetničke pornografije (Jurasz, 2015.).

Rodno uvjetovano nasilje je, dakle, koncept prihvaćen diljem međunarodnih organizacija i institucija s mandatom promicanja i zaštite ljudskih prava, a koji koncept ističe postojanje rodni uloga, rodni stereotipa i miskoncepcija koje pridonose pojavi i održavanju nasilja prema „slabijem“, „manje moćnom“ rodu. (Singer, 2005.).

U svojoj pojednostavljenoj osnovnoj ideji, koncept rodno uvjetovanog nasilja označava „fenomen da su žene velika većina žrtava seksualnog i obiteljskog nasilja, a to su nasilje u velikoj mjeri počinili muškarci. Dva su glavna prioriteta vezana uz problematiku suzbijanja

rodno uvjetovanog nasilja: obiteljsko nasilje i seksualno nasilje. U oba slučaja žene bivaju okrivljavane kao izazivačice koje pridonose i potiču nasilje.“ (Singer, 2005., 219)

Iznimno je bitno prepoznati pojavne oblike nasilja nad ženama, no pokušati ga jasno definirati nije lak zadatak. Priznate i prepoznate definicije i oblici nasilja nad ženama se mijenjaju kroz vrijeme, no te promjene su vrlo spore te često određeni oblici nasilja prolaze nesankcionirani odnosno uopće ne prepoznati kaznenim zakonodavstvom te se počinitelji ne privode pravdi. Rodno uvjetovano nasilje uključuje oblike nasilja, poput nasilja od strane intimnog partnera, seksualnog nasilja (uključujući silovanje, seksualni napad i uznemiravanje), psihičkog i ekonomskog nasilja, trgovine ženama, prisilne prostitucije, ropstva i raznih drugih oblika štetnih praksi, poput dječjih i/ili prisilnih brakova, genitalnog sakaćenja žena, zločina počinjenih u ime takozvane časti, prisilnih pobačaja, prisilnih trudnoća i prisilne sterilizacije. Gornja definicija naglašava činjenicu da je nasilje nad ženama rodno utemeljeno, te da proizlazi iz povijesne neravnoteže moći između muškaraca i žena te sadrži element prisilne kontrole koji ženama uskraćuje temeljne slobode i ljudska prava.

Upravo definicije određuju shvaćanje i prepoznavanje kažnjivog ponašanja te reakcije policije i sudova ovise o uskim i ograničenim zakonskim definicijama. Tako hrvatski Kazneni zakon prije izmjena 1998. godine nije smatrao silovanje u braku kaznenim djelom ako nije bilo fizičkih posljedica, a upravo u izostanku definiranja i prepoznavanja određenih pojava oblika nasilja, izostaje i adekvatna pravna zaštita i sankcioniranje počinitelja (Singer, 2005.). Kako je pravna praznina nesankcioniranja silovanja u braku popunjena izmjenama hrvatskog kaznenog zakonodavstva 1998. godine, tako je praznina osvetničke pornografije popunjena izmjenama 2021. godine.

Tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, pod jakim utjecajem feminističkih pokreta, aktivisti za prava žena su nastojali redefinirati oblike nasilja nad ženama, u skladu sa životnim iskustvima žena. Autorica Liz Kelly zaključuje kako se mnogi pojava oblici nasilja nad ženama ne nalaze u stručnim ni pravnim literaturama odnosno definicijama iz čega proizlazi rezultat da se „žene nalaze uhvaćene između njihova vlastitog iskustva nekog ponašanja kao povredljivog i iskorištavačkog, te dominantnih vjerovanja koja definiraju takva ponašanja kao normalna ili neizbježna.“ (Singer, 2005., 220)

Stoga su feministkinje nastojale proširiti postojeće definicije nasilja, pri tome stavljajući naglasak da se radi upravo o različitim oblicima kontrole muškaraca nad ženama. Izazivale su

postojeća općeprihvaćena stajališta da se nasilje nad ženama rijetko događa, a i u rijetkom slučaju kad se dogodi, pripisuje se isključivo individualno psihopatologiji pojedinca. Zahvaljujući njihovim naporima, nasilje nad ženama je prepoznato kao važan općeraširen društveni problem, u središtu koje dinamike stoji nejednakost muškaraca i žena u društvu (Singer, 2005.). Tijekom godina, definicije i oblici nasilja nad ženama su šireni, kako bi se pružila veća zaštita žrtvama, čega primjer je vidljiv i upravo na osvetničkoj pornografiji. Početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća koncepti *seksualnog uznemiravanja* ili *obiteljskog* nasilja nisu postojali, iako su kao pojave bili nadaleko prisutni, jednako kao što osvetnička pornografija nije ušla u svijest javnosti sve do početka novog tisućljeća. „Imena osiguravaju socijalne definicije, koje čine nevidljivo vidljivim, definiraju neprihvatljivim što je do tada bilo prihvatljivo, čine izgovorljivim ono o čemu se nije moglo pričati.“ (Singer, 2005., 228)

2. Situiranje osvetničke pornografije kao oblika rodno uvjetovanog nasilja

Autorica Danijela Šincek definira seksting kao „kovanicu nastalu od engleskih riječi sex i texting te označava slanje seksualno eksplicitnih sadržaja (poruka ili fotografija) elektroničkim putem, prvenstveno putem mobitela u obliku SMS-a i MMS-a, ali i putem elektroničke pošte ili IM (instant messages – trenutne poruke).“ Samu riječ „sexting“ prvi put je upotrijebila Yvonne Roberts u objavljenom tekstu „The one and only“ prilikom opisivanja eksplicitne komunikacije putem SMS poruke nevjernog supruga sklonog izvanbračnim aferama (Šincek, 2010.). Riječ seksting prvi se put javno definira 2005. godine kao sporazumno slanje eksplicitnih fotografija putem pametnog telefona. Mediji su učestalo koristili termin seksting te je 2009. godine riječ seksting postala jednom od finalista za riječ godine (Chaudhary et al., 2017.).

Seksting označava stvaranje i dijeljenje osobnih seksualnih fotografija ili tekstualnih poruka putem mobilnih telefona i internet aplikacija, uključujući Facebook, Snapchat i email. Seksting među tinejdžerima se često stavlja u okvir dječje pornografije i kao dio *cyberbullying* epidemije, a seksting među odraslima se često spominje u kontekstu političkih seks skandala i nevjere među slavnim osobama. Međutim, seksting je za mnoge ljude oblik zdrave međupartnerske intimnosti i komunikacije (Hasinoff, 2015.). Prema magazinu Cosmopolitan seksting se čak promovira kao manifestacija seksualnog oslobođenja pa autor u tom časopisu tvrdi da je dobar seksting kao odlična predigra (Šincek, 2010.).

U okolnostima mijenjajućih formata intimnosti u globalno umreženom digitalnom okruženju, nameću se ključna pitanja o privatnosti i davanju pristanka. Stavovi nekih ljudi koje drže o tehnologiji i seksualnosti mogu dovesti do zakonskih odgovora na seksting koji su neučinkoviti i neprimjereni, poput zagovaranja potpune apstinencije od sekstinga ili kriminalizacije dobrovoljnog sekstinga između odraslih koji su dali pristanak. Takve reakcije često ignoriraju prekršitelja privatnosti i okrivljuju žene za slanje i razmjenjivanje seksualno eksplicitnog sadržaja (Hasinoff, 2015.).

Mnogi danas smatraju da je seksting uvijek pogrešan i opasan. Problematični efekt takve pretpostavke je da pri takvom razmišljanju postane jako teško vidjeti razlike između dobrovoljnog sekstinga s pristankom i stvaranja i dijeljenja osobnih seksualno eksplicitnih fotografija ili videa bez pristanka osobe koja je na njima. To znači da žrtve takvog štetnog ponašanja bivaju viđena kao jednaki sudionici u djelu i primaju jednaku kaznu kao i počinitelj kršenja privatnosti.

Prebacivanje krivnje na one koji su zapravo pogođeni ovim oblikom kršenja privatnosti reflektira kulturološka poimanja da su žene, a naročito one slabijeg socio-imovinskog stanja te pripadnici LGBT manjine, viđene kao devijanti koji se upuštaju u rizična ponašanja te ih se kao takve smatra odgovornima u slučaju da su pogođene nekim oblikom seksualnog nasilja (Gotell, 2008.).

Upuštanje u seksting otvara vrata ozbiljnijem seksualno rizičnom ponašanju među tinejdžerima, ali i pripadnicima ostalih dobnih skupina. Omogućuje se promiskuitetno ponašanje bez nekih stvarnoživotnih elemenata – nije potrebno skupljanje hrabrosti za obnaženje uživo pred drugom osobom, već je dovoljno pritisnuti tipku „pošalji“ iz sigurnosti svoje spavaće sobe. U trenutku činjenja, takvo ponašanje se doima bezazleno i kao igra, no prema istraživačima Diliberto i Matteyu, postoje dvije ozbiljne posljedice. Prva je gubitak kontrole nad stvorenim odnosno poslanim seksualno eksplicitnim sadržajem. Osoba više ne može kontrolirati hoće li se i kako sadržaj dalje širiti te na njega mogu godinama kasnije nabasati poslodavci, prijatelji i rodbina. Druga posljedica je *cyberbullying* odnosno vršnjačko nasilje putem interneta (Diliberto i Mattey, 2009.). Navedeno istraživanje i rad je koncentriran na seksting i njegove posljedice među tinejdžerima, no obzirom da seksting prakticiraju ne samo tinejdžeri, već odrasle osobe svih uzrasta, istovjetne posljedice i zaključci su primjenjivi i na njih.

No, pravi problem sekstinga je, moglo bi se reći, onaj na koji aktivisti i istraživači ukazuju i protiv kojeg se bore desetljećima u kontekstu seksualnog nasilja: okrivljivanje žrtve, diskriminatorni i kontraproduktivni pravni sustav i društvene nejednakosti. Dizanje panike oko devijantnih djevojaka, seksualnih predatora i pornografije je medijima privlačno jer diže čitanost/gledanost i prodaju novina odnosno posjećenost novinskih portala i televizijskih kanala, ali ni čim ne pomaže u proispitivanju ukorijenjenih pogleda spola i seksualnosti (Hasinoff, 2015.).

Istraživanje Nataše Špigl, Tamare Žakule Desnice i Ljiljane Bubnić iz 2008. godine provedeno na 1742 učenika četvrtih i osmih razreda osnovne škole pokazuje da 98% djece navedene dobi koristi mobitel, a 97,5% djece posjeduje vlastiti mobitel. Čak 16% ispitanice djece je primilo seksualno eksplicitno sadržaj putem mobitela (Šincek, 2010.).

Istraživanje u okviru Nacionalne kampanje za prevenciju tinejdžerskih i neplaniranih trudnoća iz 2008. godine provedeno je na ukupno 1280 sudionika, od toga 653 tinejdžera (od 13 do 19 godina) i 627 sudionika mlade odrasle dobi (od 20 do 26 godina), putem upitnika na internetu. U upitniku je zastupljeno podjednako sudionika ženskog i muškog spola. Ovo je istraživanje pokazalo da 20% tinejdžera šalje seksualno eksplicitni sadržaj u obliku svojih nagih slika ili video uradaka – to čini nešto veći postotak djevojaka (22%) u odnosu na mladiće (18%). Među djevojčicama i djevojkama od 13 do 16 godina taj tip poruka šalje njih 11%. Čak 39% svih tinejdžera (37% djevojaka i 40% mladića) šalju seksualno sugestivne poruke u koje spadaju ne samo slike i video uratci, već i seksualizirane poruke i *cybersex*. U mladoj odrasloj dobi (20-26 godina) u takve se aktivnosti uključuje dodatnih 20% mladih (Šincek, 2010.).

Obzirom da se od 2008. godine kad su provedena gore navedena istraživanja, kako hrvatsko tako i američko društvo znatno liberaliziralo u pogledu seksualnosti i sekstinga te je korištenje mobitela među maloljetnicima poraslo, razumno je za reći da je postotak djece koja danas u tako ranoj dobi sudjeluje u razmjeni seksualno eksplicitnog sadržaja putem mobitela znatno veći od onih izloženih navedenim istraživanjima.

Istraživanje kompanije za internet sigurnost McAfee pokazalo je da više od 50% odraslih dijeli seksualno eksplicitne sadržaje putem mobilnih telefona, dok ih oko 50% takav sadržaj drži spremljen na online poslužiteljima. 16% ispitanika je dijelilo takav sadržaj trećim osobama bez pristanka snimane osobe. 10% ih je prijetilo bivšem partneru da će podijeliti takav sadržaj s trećima, a od takvih, 60% ih je to i učinilo (Hall i Hearn, 2018.).

Unatoč tek recentnoj medijskoj pozornosti danoj ovom fenomenu, osvetnička pornografija je prisutna u društvu već dugi niz godina. Sam pojam osvetničke pornografije je skovan nekad u prethodnom desetljeću, mada je osvetnička pornografija prisutna već dugo vremena (Hall i Hearn, 2018.). Primjerice, magazin *Hustler* je još u osamdesetim godinama prošlog stoljeća imao rubriku *Beaver Hunt*, oblik natjecanja u kojemu su čitatelji slali obnažene fotografije žena popraćene kratkim informacijama o ženama na fotografiji, poput njenih hobija, seksualnih fantazija, pa nekad čak i imena. Neke od objavljenih fotografija su ukradene odnosno prikupljene i/ili poslane bez pristanka osoba na fotografijama. Mnoge su poslali bivši seksualni partneri žena s fotografija. Neke od njih su tužile časopis *Hustler* zbog objavljivanja fotografija, kroz cijelo desetljeće 1980-ih pa i 1990-ih (Levendowski, 2014.).

2000. godine talijanski istraživač Tsoulis-Reay je prvi put identificirao novi pojavni oblik pornografije čije obilježje je upravo dijeljenje seksualno eksplicitnih fotografija bivših partnerica. Pojam osvetničke pornografije je prvi puta upotrijebio u *mainstream* masovnim medijima Richard Morgan u časopisu *Dossier* 2008. godine (Hall i Hearn, 2018.). Godinu ranije, termin je upotrijebljen na satiričnom online rječniku stranih riječi *Urban Dictionary* gdje je osvetnička pornografija definirana kao „kućno napravljena pornografija podijeljena od strane bivše djevojke ili (uobičajeno) bivšeg dečka nakon naročito opakog prekida kao način ponižavanja bivšeg partnera ili samo za vlastitu zabavu“ (*Urban Dictionary*, 2007.).

Autorica M. A. Franks ističe kritiku ovakve nomenklature predmetnog fenomena: „Izraz „osvetnička pornografija“ dovodi u zabludu u dva pogleda. Prvo, počinitelji nisu uvijek motivirani osvetom. Mnogi djeluju iz želje za profitom, popularnosti ili zabavom, uključujući hakere, raspačavače skrivenih ili *upskirt*¹ video snimaka, te ljudi koji distribuiraju ukradene fotografije s mobilnih telefona. Izraz „osvetnička pornografija“ također dovodi u zabludu jer to implicira da je fotografiranje sebe golog ili u seksualnom činu (ili dopuštanje da netko drugi snimi takvu sliku) pornografija. Ali stvaranje eksplicitnih slika unutar konteksta privatnog, intimnog odnosa – sve češća praksa – nije ekvivalentno stvaranju pornografije. Čin otkrivanja privatne, seksualno eksplicitne slike nekome tko nije ciljane publika, međutim, može se točno

¹ videozapis ili fotografija snimljena potajno iz kuta tako da se vidi ženska unutar suknje ili haljine (*Urban Dictionary* (2004.); dostupno na <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=upskirt>)

opisati kao pornografski, jer pretvara privatnu sliku u javnu seksualnu zabavu.“ (Hall i Hearn, 2018.,.15)

Zbog navedenog, postoji snažan argument za upotrebu termina „pornografija bez pristanka“. S druge strane, neki feministički aktivisti zagovaraju protiv uopće upotrebe riječi „pornografija“, jer je ponižavajuće takve čine nasilja uopće svrstavati u pornografiju i tako dalje degradirati društveni status žrtava (Hall i Hearn, 2018.).

U kolovozu 2014. godine u događaju poznatom kao The Fapping, na internetskom forumu 4chan.org, bez pristanka su objavljeni i podijeljeni privatni seksualno eksplicitni sadržaji stotinjak žena, sve svjetski poznatih glumica, sportašica i ostalih javno izloženih osoba. Među pogođenima su se našle Jennifer Lawrence, Kim Kardashian, Rihanna, Scarlett Johansson, Kaley Cuoco-Sweeting, Kirsten Dunst, Meagan Good, McKayla Maroney, Vanessa Hudgens i Ariana Grande (Hall i Hearn, 2018.). Od tada, popis poznatih žena u *the fapping* zbirci kontinuirano raste. Izraz *the fapping* je kovanica nastala od engleske riječi *fapping*, što je kolokvijalan izraz za masturbiranje, te naziva filma iz 2008. godine poznatog redatelja M. Night Shyamalana *The Happening*. Nepoznati haker je navodno s iCloud-a na kojem je bio pohranjen podijeljeni privatni sadržaj nedozvoljeno preuzeo preko 2GB fotografija i videa seksualno eksplicitnog sadržaja, te bez ikakvog upozorenja i poruke, sadržaj učinio dostupnim čitavom internetu. FBI je pokrenuo istragu no počinitelj nikad nije uhvaćen.

Online istraživanje provedeno 2013. godine od strane Cyber Civil Rights Initiative pokazalo je da su 90% žrtava osvetničke pornografije žene, tipične dobne skupine od tinejdžera do žena u tridesetima. Neki izvori navode mlade žrtve u dobi od čak 11 godina. Istraživanja pokazuju da su muškarci koji su bivši seksualni partneri žena glavni počinitelji osvetničke pornografije, no nisu jedini. Pregledom jedne od najvećih, sada ugašenih, web stranica koje raspačavaju osvetničku pornografiju - myex.com, ustanovljeno je da su počinitelji i trenutni seksualni partneri, prijatelji jedne ili obje strane u seksualnoj vezi, puki poznanici, potpuni stranci i internet hakeri. Primjerice, glumica Kayla Law je napravila obnažene fotografije sebe za privatne svrhe i poslala ih sama sebi na vlastiti email. Njen email je hakiran i predmetne fotografije su završile na internetu. Kao neki od motiva za postavljanje osvetničke pornografije na navedenu web stranicu navedeni su: hvalisanje, osveta, sramoćenje, prepoznavanje, nostalgija, činjenje usluge, zabava (Hall i Hearn, 2018.).

Zabilježeni su i slučajevi gdje su sami mediji širitelji osvetničke pornografije, putem npr. *paparazza*. Tako je vojvotkinja od Cambridgea bila uslikana u obnaženom izdanju od strane *paparazza* te su veliki međunarodni mediji dalje širili iste fotografije bez njenog pristanka (Hall i Hearn, 2018.).

Negativne posljedice osvetničke pornografije na njene žrtve su duboke i značajne u pogledu fizičkog i psihičkog zdravlja i dobrostanja, kao što je tipično i za mnoge druge oblike nasilja i zlostavljanja. Specifična dodatna komplikacija koja se javlja kod osvetničke pornografije je element *ne znanja* što je učinjeno, gdje je sve seksualno eksplicitni sadržaj postavljen i s kime je dijeljen. Navedeno proizlazi iz toga što su neka dijeljenja učinjena s namjerom da ih žrtva uoči, dok su druga usmjerena prijateljima i poznanicima ili čak nepoznatoj publici (Hall i Hearn, 2018.).

Žrtve osvetničke pornografije prijavljuju mnoštvo negativnih posljedica. Bivša ministrica kulture Ujedinjenog Kraljevstva Maria Miller je izjavila: „Kada razgovarate sa žrtvama ovih zločina, mnoge kažu da imaju osjećaj kao da su bile gotovo silovane.“ (Hall i Hearn, 2018., 20). Žrtve prijavljuju proživljavanje mnoštva problema, uključujući ponižavanje, sramotu, osramoćenje pred intimnim partnerima, članovima obitelji, prijateljima, poslovnim kolegama, seksualni sram i poteškoće, negativnu sliku o vlastitom tijelu, probleme u zapošljavanju i obrazovanju, zabrinutost za vlastitu sigurnost, paranoju, pretjeranu osjetljivost i poteškoće s povjerenjem (Hall i Hearn, 2018.). Neke žrtve doživljavaju i uhođenje i prijetnje, uključujući prijetnje grupnim silovanjem uslijed otkrivanja njihovih osobnih podataka (Lichter, 2013.). Posljedično, mnoge žrtve su primorane promijeniti adresu stanovanja, ime i/ili prezime i telefonski broj. Kako mnoge žrtve navode veoma potresajuće negativne posljedice, sve veći broj žrtava prijavljuje suicidalne tendencije, a neke si naposljetku i oduzmu život (Hall i Hearn, 2018.).

Žrtve osjećaju izoliranost od društva i od svojih bližnjih jer ih mnogi ljudi krive i osuđuju što su uopće stvorile seksualno eksplicitni sadržaj. To je odraz široke tendencije javnosti da krive i osuđuju žrtve za silovanja, seksualne napade i zlostavljanja, umjesto osude samih počinitelja (Hall i Hearn, 2018.).

3. Kaznena djela protiv spolne slobode, kaznena djela protiv privatnosti i novela Kaznenog zakona iz 2021. koja sankcionira osvetničku pornografiju

Na prvi pogled se laicima može pojaviti dilema oko svrstavanja kaznenog djela osvetničke pornografije u odgovarajuću kategoriju kaznenih djela propisanih hrvatskim kaznenim zakonodavstvom. S jedne strane, potencijalna skupina kaznenih djela kojoj i ovo kazneno djelo pripada su kaznena djela protiv spolne slobode. Prije izmjena kaznenog zakona 1998. godine, u skladu sa zahtjevima stalnog međunarodnog usklađivanja kaznenopravnog uređenja ove materije, ova skupina je nosila naziv „krivična djela protiv dostojanstva ličnosti i morala.“ (Kurtović Mišić i Garačić, 2010.)

Prije navedenih izmjena, ova skupina bi svakako odgovarala kategorizaciji kaznenog djela osvetničke pornografije, no kako je naziv te skupine zamijenjen s „kaznena djela protiv spolne slobode“, za što Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske nudi sljedeći opis „kaznenim djelima protiv spolne slobode štiti se spolni integritet i spolno samoodređenje, odnosno sloboda osobe da bira mjesto, vrijeme, način i osobu s kojom će stupiti u spolne odnose.“, (Ministarstvo pravosuđa i uprave, n.d.) a pod što spadaju kaznena djela spolnog odnošaja bez pristanka i silovanje, evidentno je da ova skupina kaznenih djela nije odgovarajuća za svrstavanje kaznenog djela osvetničke pornografije u nju.

Kao što će biti izloženo u ovom poglavlju, hrvatski zakonodavac je pri uvođenju kaznenog djela osvetničke pornografije u hrvatsko kazneno zakonodavstvo naglasak stavio na kršenje privatnosti te je shodno tome ovo kazneno djelo smjestio u skupinu kaznenih djela protiv privatnosti.

Šesta novela Kaznenog zakona iz 2021. godine donijela je u hrvatski pravni sustav daljnje usklađenje nacionalnog kaznenog zakonodavstva s pravnim stečevinama Europske Unije (Roksandić, 2021.). Među uvedenim novotama je i zakonsko reguliranje osvetničke pornografije. Tako je sada u članku 144.a Kaznenog zakona sadržano novo kazneno djelo – zlorporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja (Narodne Novine, 2021.). Uvođenjem ovog novog kaznenog djela u fokusu je zaštita povjerenja i postojanje dobrovoljno danog pristanka, zbog čega u noveli zakona nije upotrijebljen kolokvijalni izraz „osvetnička pornografija“ već je iz naziva izbačena osveta kao motiv te je skovan novi naziv ovog kaznenog djela upravo s naglaskom na zlorporabu povjerenja (Roksandić, 2021.).

Članak 144.a Kaznenog zakona glasi:

„Zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja

(1) Tko zlouporabi odnos povjerenja i bez pristanka snimane osobe učini dostupnim trećoj osobi snimku spolno eksplicitnog sadržaja koja je snimljena uz pristanak te osobe za osobnu uporabu i na taj način povrijedi privatnost te osobe, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko uporabom računalnog sustava ili na drugi način izradi novu ili preinači postojeću snimku spolno eksplicitnog sadržaja i tu snimku uporabi kao pravu te time povrijedi privatnost osobe na toj snimci.

(3) Tko kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počini putem računalnog sustava ili mreže ili na drugi način zbog čega je snimka postala dostupna većem broju osoba, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(4) Kazneno djelo iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka progoni se po prijedlogu.

(5) Snimke i posebne naprave kojima je počinjeno kazneno djelo iz ovoga članka će se oduzeti.“ (Narodne Novine 84/2021.)

Prema tome, u temeljnom obliku ovog kaznenog djela se sankcionira zlouporaba povjerenja i dijeljenje trećoj osobi fotografije ili video snimke seksualno eksplicitnog sadržaja koja je snimljena uz pristanak snimane osobe za osobnu uporabu, ako je takvo dijeljenje učinjeno bez pristanka snimane osobe i time slijedno povrijeđeno njeno pravo na privatnost. Nastavno na ovaj temeljni oblik, stavkom 2. istog članka se inkriminira osoba koja izradi ili preinači postojeći seksualno eksplicitni sadržaj, najčešće putem računalnog sustava te istu snimku uporabi kao pravu, time povrijedivši pravo privatnosti osobe na snimci (Roksandić, 2021.). U navedeno spada i korištenje takozvane *deep fake* tehnologije kojom se manipulira snimkom na način da se fizički izgled osobe računalno obradi tako da izgleda kao da je na snimci osoba koja to zapravo nije. Npr., kao što se fotografija može doktorirati na način da se nečije lice „zalijepi“ na lice osobe koja je zapravo na fotografiji i time stvori dojam da je na fotografiji osoba čije je lice „zalijepljeno“, razvojem *deep fake* tehnologije isto se može napraviti i video zapisu.

Kvalificirani oblik navedenog kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovog članka je korištenje računalnog sustava ili mreže za počinjenje kaznenog djela te se tako omogućiti dijeljenje sadržaja širokom krugu osoba. Za ovaj kvalificirani oblik propisana je kazna zatvora do tri godine, za razliku od kazne zatvora do jedne godine za počinjenje temeljnog oblika ovog kaznenog djela.

Zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja je koncipirana kao materijalno kazneno djelo, što znači da bi se utvrdilo postojanje kaznenog djela, potrebno je utvrditi postojanje posljedice koja je nastupila, a koja se sastoji u povredi prava privatnosti – ako se takva posljedica ne može

utvrditi, nema osnove za postojanje kaznenog djela. Time se, kako je zakonodavac naumio klasificiranjem kaznenog djela, štiti odnos povjerenja između osobe na snimci i osobe koja snimku prima. Ako takvog odnosa povjerenja nema, odnosno ako se oštećenik u odnosu na počinitelja ne nalazi u odnosu povjerenja, nema osnove za gonjenje, odnosno nema ni kaznenog djela. Zaštita povjerenja kao temeljna ideja iza sankcioniranja se očituje i u činjenici da se uz postojanje odnosa povjerenja, kumulativno traži i nepostojanje pristanka snimane osobe da se spolno eksplicitni sadržaj učini dostupnim trećoj osobi ili osobama (Roksandić, 2021.). Slijedom navedenoga, vidljivo je zašto je zakonodavac navedeno kazneno djelo smjestio u glavu Kaznenog zakona koja štiti privatnost (glava XIV).

Stavkom 5. članka propisano je oduzimanje snimki i naprava kojima je počinjeno predmetno kazneno djelo, sukladno općim odredbama Kaznenog zakona o oduzimanju predmeta, čega smisao je sprječavanje daljnjeg činjenja kaznenog djela činjenjem dostupnim spolno eksplicitnog sadržaja širem krugu trećih osoba od onoga kojima je već bio dostupan (Roksandić, 2021.).

Novela zakona ne daje definicije pojmova odnosa povjerenja niti spolno eksplicitnog sadržaja, no uzima se da bi u tumačenju trebalo krenuti od značenja tih pojmova iz svakodnevnog govora. Profesorica Roksandić zauzima stav da bi pojam spolno eksplicitnog sadržaja „trebao obuhvatiti istinitu, preinačenu ili novu snimku intimnih dijelova tijela, spolnog odnošaja ili s njim izjednačene spolne radnje, stvarnog ili hinjenog (odglumljenog).“ (Roksandić, 2021., 461) Profesorica Roksandić nadalje ukazuje da je upitno kako će se tumačiti pojam odnosa povjerenja, no svakako bi trebao označavati širi krug osoba od onoga obuhvaćenog pojmom bliske osobe, kako je to definirano člankom 89. st. 9. Kaznenog zakona: „(9) Bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug bivši životni partner ili neformalni životni partner, sadašnji ili bivši partner u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.“ (Narodne Novine 84/2021.)

Uvođenjem zlouporabe snimke spolno eksplicitnog sadržaja kao posebnog novog kaznenog djela u hrvatsko kazneno zakonodavstvo, Republika Hrvatska se pridružila krugu država koje tu problematiku ne svrstavaju pod druga postojeća kaznena djela, pod čije bi se široke opise mogla uvrstiti i osvetnička pornografija, već imaju posebno kazneno djelo, specifično za ovu problematiku. Uvođenje zasebnog kaznenog djela otklonilo je svaku sumnju bi li se možda osvetnička pornografija mogla svesti pod kaznena djela protiv časti i ugleda te neovlaštenog slikovnog snimanja. No, kako je upravo naglasak ovog novog kaznenog djela na povredi odnosa

povjerenja i nedostatku pristanka na stvaranje ili dijeljenje snimke, bilo je potrebno posebno definirati i uvesti ovo kazneno djelo, a naročito obzirom da dotad postojeća kaznenopravna rješenja nisu pružala adekvatnu zaštitu (Roksandić, 2021.).

Univerzalni zakoni po kojima bi se kažnjavali počinitelji osvetničke pornografije ne postoje. Autorica M. A. Franks navodi: „Godine 2009. Filipini su postali prva zemlja koja je kriminalizirala nekonsenzualnu pornografiju, s kaznom do 7 godina zatvora. Australaska država Victoria zabranila je pornografiju bez pristanka 2013. godine. 2014. godine Izrael je postao prva zemlja koja je pornografiju bez pristanka klasificirala kao seksualni napad, kažnjiv kaznom do 5 godina zatvora. Kanada je kriminalizirala ovo ponašanje iste godine. Njemačka i Japan sada su osvetničku pornografiju proglasili kaznenim djelom. Ovim su se zemljama pridružili Engleska i Wales u veljači 2015. godine. Novi Zeland zabranio je tu praksu u srpnju 2015. godine. Sjeverna Irska i Škotska slijedile su primjer u veljači, odnosno ožujku 2016. godine.“ (Hall i Hearn, 2018., 28)

U mnogim drugim državama pravni okviri za gonjenje počinitelja osvetničke pornografije su nepostojeći. Tako u Kini i Rusiji nema specifičnog zakona koji bi štitió od osvetničke pornografije te je potražnja za istom u stalnom porastu. U Rusiji primjerice, vlada ne samo da ne štiti od osvetničke pornografije i online zlostavljanja, već aktivno sudjeluje u diskriminaciji i potlačivanju pripadnika LGBT manjine. Posljedično, žrtve rijetko prijavljuju počinjenje kaznenog djela (Lyons et al., 2016.). U Kolumbiji je osvetnička pornografija često dio politički motivirane ucjene, gdje se ista koristi kao instrument ušutkavanja aktivista za prava žena i onih koji se usude javno istupiti protiv nasilja nad ženama. Situacija je nadalje zakomplicirana duboko ukorijenjenom *macho* kulturom u kojoj mnoge žrtve udovoljavaju zahtjevima ucjene kako bi sačuvale svoju sigurnost i ugled (Lyons et al., 2016.). Pored izloženih primjera, postoje i druge države u kojima je stanje još gore te se nasilje nad ženama u potpunosti ignorira i ne uzima ozbiljno.

Što se tiče stanja u Sjedinjenim Američkim Državama, autorica M. A. Franks kaže sljedeće: „U SAD-u samo su tri države – New Jersey, Aljaska i Teksas – imale kaznene zakone koji su se mogli izravno primijeniti na pornografiju bez pristanka prije 2012. godine. Između 2012. i svibnja 2016. godine 32 države i Washington D.C. donijele su kaznene zakone za rješavanje ovog ponašanja: Arizona, Arkansas, Kalifornija, Kolorado, Connecticut, Delaware, Florida, Georgia, Havaji, Idaho, Illinois, Kansas, Louisiana, Maine, Maryland, Michigan, Minnesota, Nevada, New Hampshire, Novi Meksiko, Sjeverna Karolina, Sjeverna Dakota, Oklahoma,

Oregon, Pennsylvania, Tennessee, Texas (kao dopuna prethodnom zakonu), Utah, Vermont, Virginia, Washington i Wisconsin, čime se ukupan broj država sa zakonima o “osvetničkoj pornografiji” od kolovoza 2016. popeo na 24.“ (Hall i Hearn, 2018., 29)

Novelom Kaznenog zakona iz 2021. godine, odnosno člankom 144.a stavkom 5. Kaznenog zakona, propisano je oduzimanje snimki i naprava kojima je počinjeno kazneno djelo zlouporabe snimke spolno eksplicitnog sadržaja. U praksi dolazi do pitanja koji je učinkovit i dovoljno brz način takvog oduzimanja spolno eksplicitnog sadržaja kada je on napravljen i distribuiran u digitalnom obliku, putem računalne mreže, a pogotovo kada je sadržaj objavljen na internetu putem neke strane domene koja nema sjedište u Republici Hrvatskoj. Taj se problem odnosi ne samo na spolno eksplicitni sadržaj, već na sav inkriminirajući sadržaj postavljen na internet, kao što je npr. poticanje na terorizam (Roksandić, 2021.). U odnosu na upravo navedeno poticanje na terorizam, na razini Europske Unije donesena je Uredba 2021/784 o borbi protiv širenja terorističkog sadržaja na internetu kojom se uređuje upravo takvo uklanjanje neželjenog sadržaja s interneta. Na predlagatelju provedbenog akta Uredbe za Republiku Hrvatsku ostaje hoće li se mehanizmi predviđeni Uredbom preslikati i primijeniti i na uklanjanje inkriminirajućeg spolno eksplicitnog sadržaja kojim je počinjeno kazneno djelo (Roksandić, 2021.).

Zaključak

Rodno uvjetovano nasilje je društveni problem star kao i samo društvo. Napredak u kolektivnoj svijesti pomaže društvu da prepozna štetno ponašanje koje je potrebno sankcionirati te osmisli i provede načine zaštite žrtve i sankcioniranja počinitelja. No, nasilje nad ženama je pomična meta, koja još uvijek nema „jednom za svagda“ rješenje. Naime, razvojem tehnologije i promjenama u sferi intimnosti i interpersonalnih odnosa, pojavljuju se novi pojavni oblici nasilja koje je opet tako potrebno uočiti i sankcionirati te žrtvama pružiti zaštitu i poduzeti preventivne mjere. Društvo, a izvedeno preko njega i zakonodavac, trebaju držati korak s ovim promjenama, no opet tako, različite države svijeta su na različitim nivoima pružanja zaštite ženama i zaštite ljudskih prava uopće, što dodatno otežava globalno ujednačeno pružanje zaštite.

U zapadnim društvima, u kojima dominiraju liberalne vrijednosti, čin slanja seksualno eksplicitnog sadržaja u obliku fotografija ili video zapisa – seksting, široko je rasprostranjen

među osobama oba spola i u svim dobnim skupinama. Dakako, seksting može biti dijelom partnerske intimnosti, no može biti i motiviran neželjenim ishodima, poput vršnjačkog pritiska i navođenja na rizična seksualna ponašanja. Posljedično, poslani seksualno eksplicitni sadržaj može iz niza razloga postati dostupan trećim osobama kojima nije bio prvotno namijenjen, čime se ozbiljno narušava privatnost osobe na fotografiji ili video zapisu, a time nerijetko i dostojanstvo i mnogi drugi aspekti privatnosti. Pojavni je to oblik takozvane osvetničke pornografije - dijeljenje seksualno eksplicitnog sadržaja bez pristanka snimane osobe.

Najčešći počinitelji osvetničke pornografije su muškarci, bivši partneri snimanih žena, što je odraz nejednakosti spolova u društvu i patrijarhalnog poimanja seksualnosti. To je samo jedan od oblika nasilja koje muškarci čine prema ženama te je kao globalni društveni problem uočen i priznat od pravnih institucija tek recentno, na početku trećeg tisućljeća, kao rezultat napora feminističkih pokreta zadnjih nekoliko desetljeća. Pored bivših partnera, među počiniteljima se mogu naći i prijatelji, poznanici, potpuni stranci, hakeri, pa čak i novinari.

Žrtve osvetničke pornografije proživljavaju mnoge duboke negativne posljedice. Psihičke posljedice izazvane samim činom nasilnog narušavanja osobnosti žrtve pogoršava i samo društvo kojim je žrtva okružena, svojom kulturom krivljenja i osuđivanja žrtve, opet izrođenih iz arhaičnih patrijarhalnih koncepcija.

Međunarodnim aktima poput Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Deklaracije Ujedinjenih naroda o eliminaciji nasilja protiv žena, Bečke deklaracije, Pekinške deklaracije i platforme za akciju i Istanbulske konvencije nastoji se aktivno potaknuti sve države međunarodne zajednice u eliminaciji nasilja nad ženama, kao jednog od prioriteta ljudskih prava uopće i globalnog javnozdravstvenog problema današnjice. Navedeni međunarodni akti ističu rodnu uvjetovanost svih pojava oblika nasilja nad ženama.

Pohvalno je što je hrvatsko kazнено zakonodavstvo uvelo izmjenama Kaznenog zakona 2021. godine novo kazнено djelo kojim se sankcionira osvetnička pornografija - zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja (čl. 144a) te se time pridružila već mnogim državama koje pravno uređuju i tu materiju. Samim člankom 144.a naglasak je stavljen na aspekt kršenja privatnosti žrtve što je vidljivo i iz ciljano odabranog imena kaznenog djela u kojem je izostavljeno spominjanje „osvete“, čime bi se implicirala osveta kao jedini motiv počinjenja, te je time zapravo obuhvaćen svaki pojavni oblik osvetničke pornografije, bez obzira na motiv.

Problem se javlja kod realizacije provođenja ove kaznene odredbe na kaznena djela počinjena putem računalnih sustava i računalnih mreža. Upitna je brzina i efikasnost kaznenopravne reakcije na počinjeno kazneno djelo te uopće mogućnost uklanjanja seksualno eksplicitnog sadržaja kojim je počinjeno kazneno djelo s računalnih mreža tj. interneta. Ostaje za vidjeti kako će se i koliko uspješno implementirati aktualne ideje rješavanja problematike kaznenih djela počinjenih putem interneta, od kojih su mnoge još u razradnoj fazi.

Literatura

Brito, T. D. (2018). Global Feminism and undecidabilities: Beijing'95 and beyond. *Politikon: The IAPSS Journal of Political Science*. 37. 19-38.

Chaudhary, P., Peskin, M., Temple, J. R., Addy, R. C., Baumler, E., i Ross, S. (2017). Sexting and mental health: a school-based longitudinal study among youth in Texas. *Journal of Applied Research on Children*. 8(1). 11. 1-27.

Gotell, L. (2008). Rethinking Affirmative Consent in Canadian Sexual Assault Law: Neoliberal Sexual Subjects and Risky Women. *Akron Law Review*: 41(4), posjećeno 18.1.2023. godine na mrežnoj stranici <https://ideaexchange.uakron.edu/akronlawreview/vol41/iss4/3>.

Hall, M. i Hearn, J. (2018.). *Revenge Pornography: Gender, Sexuality and Motivations*; Routledge. London i New York.

Hasinoff, A. A. (2015). *Sexting panic: Rethinking criminalization, privacy, and consent*. University of Illinois Press. Urbana, Chicago i Springfield.

Kurtović Mišić, A., i Garačić, A. (2010). Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), 597-618.

Jurasz, O. (2015). The Istanbul Convention: a new chapter in preventing and combating violence against women. *Australian Law Journal*. 89(9). 619-627.

Levendowski, A. (2014). Our best weapon against revenge porn: Copyright law. *The Atlantic*, 4, posjećeno 10.1.2023. godine na mrežnoj stranici <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2014/02/our-best-weapon-against-revenge-porn-copyright-law/283564/>.

Lichter, S. (2013). Unwanted exposure: civil and criminal liability for revenge porn hosts and posters. *JOLT Digest*. *Harvard Journal of Law and Technology*, 28, posjećeno 10.1.2023. godine na mrežnoj stranici <http://jolt.law.harvard.edu/digest/unwanted-exposure-civil-and-criminal-liability-for-revenge-porn-hosts-and-posters>.

Lyons, K., Phillips, T., Walker, S., Henley, J., Farrel, P., i Carpentier, M. (2016). Online abuse: How different countries deal with it. *The Guardian*, 12, posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici https://www.theguardian.com/technology/2016/apr/12/online-abuse-how-harrasment-revenge-pornography-different-countries-deal-with-it?CMP=share_btn_link.

Diliberto, G. M., i Matthey, E. (2009). Sexting: Just how much of a danger is it and what can school nurses do about it?. *NASN school nurse*. 24(6). 262-267.

McQuigg, R. J. (2017). The CEDAW Committee and Gender-Based Violence against Women: General Recommendation No. 35. *International Human Rights Law Review*. 6(2). 263-278.

Ministarstvo pravosuđa i uprave, Republika Hrvatska (n.d.), posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages/24844>.

Zakon o izmjenama i dopunama kaznenog zakona. *Narodne novine* br. 84/2021

Odbor za uklanjanje diskriminacije žena (2018.). Opća preporuka br. 35 o rodno utemeljenom nasilju nad ženama kojim se ažurira Opća preporuka br. 19. Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova, posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Ujedinjeni%20narodi/2018/Op%C4%87a%20preporuka%20br%2035%20o%20rodno%20utemeljenom%20nasilju%20nad%20%C5%BEenama.pdf>.

Roksandić, S. (2021). Šesta novela Kaznenog zakona–uvođenje virtualnih valuta i “osvetničke pornografije” te dodatna zaštita odnosa povjerenja i ranjivih osoba. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu. 28(2). 437-472.

Singer, M. (2005). Kriminologija delikata nasilja: nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb. Nakladni zavod Globus.

Šincek, D. (2010.). Sexting: slanje i prosljeđivanje seksualno eksplicitnih fotografija i poruka. Život i škola (23). 130-140.

Ujedinjeni Narodi (1995.). Pekinška Deklaracija, posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>.

Ujedinjeni Narodi (1996.). Izvještaj s četvrte svjetske konvencije o ženama; United Nations publication Sales No. 96.IV.13, posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20E.pdf>.

Urban Dictionary (2004.), posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=upskirt>.

Urban Dictionary (2007.). Revenge porn, posjećeno 3.2.2023. godine na mrežnoj stranici <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=revenge%20porn>.

Zrinščak, S., Kregar, J., Sekulić, D., Ravlić, S., Grubišić, K., Čepo, D., Petričušić, A. i Čehulić, M. (2020.). Opća sociologija s uvodom u sociologiju prava. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.